

Предраг Терзић*

Институт за политичке студије, Београд

Стефан Анчев**

*Историјски факултет, Великотрновски универзитет „Св. Кирило
и Методије”, Софија*

YUGOSLAVIA-INDIA DIPLOMATIC RELATIONS IN THE 1950s

(ОДНОСИ ЈУГОСЛАВИЈЕ И ИНДИЈЕ ПЕДЕСЕТИХ ГОДИНА XX ВЕКА)***

Сажетак

Односи између Југославије и Индије могу се пратити од самог стицања индијске независности. Дипломатски односи између две државе успостављени су 5. децембра 1948. године, али је Индија тек 1954. године у Југославију послала амбасадора. Југославија, Индија и Еквадор су током 1950. и 1951. године биле несталне чланице Савета безбедности Уједињених нација и у том периоду Југославија и Индија су заузимале заједничке ставове по читавом низу питања међународне политике, што је представљао основу за даље проширивање политичких односа. Политика несврстаности у Југославији настала је као последица одсуства сарадње са западним земљама, али и због Резолуције Информбироа од 1948. године која је значила прекид сарадње са Совјетским Савезом и другим земљама источног блока. У успостављању начела која је Југославија примењивала приликом дефинисања стратегије своје спољне политике значајну улогу

* Имејл: predrag.terzic@ips.bg.ac.rs; ORCID: 0000-0003-3896-6217

** Имејл: stivanch@yandex.ru; ORCID: 0009-0007-6897-8979

*** Translation *in extenso* (превод у целини). Овај рад је написан у оквиру научноистраживачке делатности Института за политичке студије коју финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

имали су теоријски концепти и праксе индијског покрета за стицање независности, као најстаријег антиколонијалног покрета на свету. Титова посета Индији и Бурми крајем 1954. и почетком 1955. година била је од великог значаја за јачање сарадње, а о њеном значају говори и чињеница да је Тито био први шеф неке европске државе, који је посетио Индију након што је стекла независност. Након Брозове посете Индији и Бурми, с краја 1954. и почетка 1955. године, интензивира се и економска сарадња две земље. Нехру је јула 1956. године поново посетио Југославију и на Брионима су Тито, египатски председник Насер и Нехру усвојили Брионску декларацију. Међутим, први међународни догађај који је ставио на пробу југословенско-индијске односе је Мађарска револуција из 1956. године.

Кључне речи: Југославија, Индија, Јосип Броз Тито, Џавахарлал Нехру, политика несврстаности, Покрет несврстаних, активна неутралност, мирољубива коегзистенција, Савет безбедности, Уједињене нације

УВОД

Закон о независности Индије проглашен је 15. августа 1947. године. Доношењу овог закона претходили су преговори с Конгресном странком каснијег председника Владе Индије, Џавахарлала Нехруа. Некадашња Британска Индија је тако подељена на две независне државе, Индију и Пакистан.

Односи између Југославије и Индије могу се пратити од самог стицања независности Индије. Дипломатски односи између две државе успостављени су 5. децембра 1948. године (Bogetić 2006, 156). Међутим, иако је Југославија одмах након успостављања дипломатских односа послала амбасадора у Индију, индијска страна није упутила свог представника правдајући то недостатком адекватног кадровског решења и непоседовањем довољно финансијских средстава. Зато је тек 1952. године индијски амбасадор у Риму предао акредитиве и тако је постао и амбасадор у Југославији, али на нерезиденцијалној основи.

Ипак, две године касније Индија је у Југославију послала амбасадора. Приликом предаје акредитива, индијски амбасадор је у поздравној речи „рекао да су наши методи економски, социјални, и политички јединствени у свијету и зато су драгоцјени за свијет” (Срнобмја 2016, 58).

Изгледа да је прави разлог шестогодишњег неслања дипломатског представника у Југославију произилазио из сукоба Југославије и Совјетског Савеза, јер је индијско руководство желело да сачува добре политичке односе са Совјетима, али и да не угрози економску помоћ коју је добијало од „прве земље социјализма”. Међутим, после смрти генералног секретара Централног комитета Комунистичке партије Совјетског Савеза, Јосифа Висарионовича Џугашвилија – Стаљина, односи између Совјетског Савеза и Југославије се побољшавају, тако да је промена односа ове две социјалистичке земље утицала и на јачање веза Југославије и Индије. Према Богетићу, „Та, 1954. година је у правом смислу речи представљала велику прекретницу у југословенско-индијским односима” (Bogetić 2006, 157).

ЗАЈЕДНИЧКО ДЕЛОВАЊЕ У САВЕТУ БЕЗБЕДНОСТИ УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА

На пленарној седници Генералне скупштине Уједињених нација, која је одржана 20. октобра 1949. године, Југославија, Индија и Еквадор су у другом кругу гласања, с двотрећинском већином од 39 гласова, изабране за сталне чланице Савета безбедности Уједињених нација на период од 1. јануара 1950. до 31. децембра наредне, 1951. године (Jovanović 1990, 42–43). Као сталне чланице Савета безбедности, Југославија и Индија су заузимале заједничке ставове по читавом низу питања међународне политике, а такав однос сарадње две државе у оквиру Уједињених нација представљао је основу за даље проширивање политичких односа. Према Јовановићу, „Прве контакте и највећу усаглашеност у овом раном периоду припрема покрета несврставања имала је ФНРЈ пре свега с Индијом” (Jovanović 1985, 50).

У том периоду долазило је и до заоштравања међународних односа, међу којима је најзначајнији био Корејски рат. У рат су се умешале Сједињене Америчке Државе, на страни Републике Кореје и Народна Републике Кина, која је подржавала Демократску Народну Републику Кореју. Међутим, не опредељујући се ни за једну од страна, Југославија, Индија и Египат су створили „компактну мањину”, а њихово заједничко „виђење основних политичких проблема у које је улазио и корејски било је умереније него америчко, а свакако објективније у односу на интересе обеју страна у сукобу” (Jovanović 1985, 127).

У погледу палестинског питања, Југославија, Индија и Иран су заступали „План о федералној држави”, као начин уређења

државноправног субјективитета Палестине (Jovanović 1985, 114). Саглашавање спољнополитичких ставова Југославије и Индије остварено је и када је Југославија подржала предлог индијске делегације, који је подразумевао да се Народна Република Кина призна као аутентични представник кинеског народа у оквиру Организације Уједињених нација (Jovanović 1985, 195–196).

ТЕОРИЈСКЕ ОСНОВЕ И ПОЧЕТАК ФОРМИРАЊА ПОЛИТИКЕ НЕСВРСТАНОСТИ

У периоду непосредно након Другог светског рата нису постојали односи сарадње Југославије са западним земљама, а такво стање у међународним односима је било проузроковано припадањем нове југословенске државе источном блоку. Међутим, након Резолуције Информбироа из 1948. године односи Југославије са Совјетским Савезом, а самим тим и с другим земљама социјалистичког лагера, се заоштравају, па Југославија креће путем несврстаности. Према Богетићу, „Преисторију обликовања овакве доктрине и спољнополитичке оријентације треба тражити у сложеној међународној позицији Југославије на прелазу између педесетих и шездесетих година. То је било време када се Југославија, због своје ванблоковске политике, готово истовремено, конфротирала, и са Истоком, и са Западом. По први пут званичници из Москве и Вашингтона у нечему су се сложили. Наиме, и једни и други су Титову спољнополитичку стратегију потпуно поистоветили, и термилошки и појмовно, са политиком неутралности, означавајући је најчешће као ‘југословенски неутрализам’. И једни, и други, су такву политику третирали као ‘аморалну’, ‘опортунистичку’ и ‘кратковиду’, па чак и као ‘тип нове друштвене болести’” (Bogetić 2013, 33).

Спољнополитичка оријентација Југославије није била усмерена ни ка источним, ни према западним земљама. Према Богетићу, „Одбачена и од Истока и од Запада, и од Америке и од Европе, по ко зна који пут у својој послератној историји, изнова је трагала за новом стратегијом спољне политике и излазом из овакве сложене и опасне ситуације” (Bogetić 2013, 34). У немогућности сарадње ни с источним, ни са западним државама, Југославији је преостало једино да успостави односе с земљама у Африци и Азији. Како ниједна од ових држава појединачно није представљала значајни политички, економски и војни фактор, тек кроз стварање чвршћих облика сарадње Југославије с азијским и афричким земљама могла је да настане респектабилна политичка

скупина у међународним односима. Ипак, приликом формирања таквих веза за новонастале државе Азије и Африке било је важно да оне заједно не чине јединствени трећи блок у међународним односима, који би се институционализовао и супротстављао постојећим војно-политичким савезима .

У успостављању начела која је Југославија примењивала приликом дефинисања стратегије спољне политике значајну улогу су имали теоријски концепти и праксе индијског покрета за стицање независности, као најстаријег антиколонијалног покрета на свету. Тако је индијски Конгрес још 1920. године формулисао Резолуцију о спољној политици, која је допуњена деветнаест година касније (Bogetić 2006, 44). Према Богетићу, „Садржина документа на коме је заснована индијска спољна политика није се исцрпљивала у апстрактним принципима и начелима. Њену окосницу чинила је филозофија и култура древне цивилизације којој је та држава припадала” (Bogetić 2006, 44). Коначну форму ова спољнополитичка резолуција добила је децембра 1948. године на заседању странке Конгреса у Џајпуру (Bogetić 2006, 44).

Пажњу треба усмерити и на теоријске принципе на којима су Федеративна Народна Република Југославија и Индија базирале своје деловање у међународним односима. Један од првих који је говорио о могућности сарадње с азијским и афричким државама био је Јосип Ђерђа, који „је 1951. године, после повратка из Индије, на једној седници колегијума Министарства спољних послова, говорио да је најбољи начин да се разбије изолација Југославије ако бисмо се ослонили на новоослобођене бивше колонијалне државе у свету, а пре свега на Индију” (Dedijer 1984, 554).

Председник Југославије Јосип Броз - Тито је тако 18. фебруара 1952. године, приликом говора на Другој партијској конференцији Гардијске дивизије, први пут употребио појам „активна неутралност” и изнео његова начела: 1) борбу против сваког агресивног рата и политике интересних сфера; 2) супротстављање свим облицима мешања у унутрашње послове појединих земаља и претварању појединих прогресивних ослободилачких покрета у инструменте великих сила; 3) очување добросуседских односа; 4) свестрано развијање мирољубиве економске, политичке и културне сарадње, као и демократских међународних односа на основу равноправности и разумевања (Jovanović 1985, 52).

Према Гутцу и Ђорђевићу, „Први пример примене принципа коегзистенције садржи споразум закључен између Кине и Индије

1954. године, којим се решава питање Тибета” (Gudac i Đorđević 2000, 140). Појам активне неутралности обухвата четири од пет принципа мирољубиве коегзистенције, који су представљени у оквиру поменутог Уговора између Народне Републике Кине и Индије, а познати су и под називом Панчшил (*Panch Sheel*). У овом уговору исказано је опредељење две државе за поштовање територијалног интегритета и суверености, принципа неинтервенисања, немешања у унутрашње послове других земаља, остварења равноправности и узајамне добробити. Иако се приликом набрајања принципа активне неутралности експлицитно не помиње појам мирољубиве коегзистенције, Југославија је прихватила његов садржај опредељењем за неприступање ниједном од два супротстављена војно-политичка блока држава и успостављање сарадње на равноправним основама са свим земљама, без обзира на њихово друштвено-политичко уређење и систем економских односа (Jovanović 1985, 52).

Према Гутцу и Ђорђевићу, „Ова политика је антиблоковска, јер блокови раздвајају народе и државе. Коегзистенција омогућава сарадњу међу народима, при чему свака земља мора да поштује интегритет, суверенитет, независност, друштвено уређење и равноправност других земаља” (Gudac i Đorđević 2000, 140). Генерална скупштина Уједињених нација је 18. децембра 1962. предложила кодификовање основних принципа коегзистенције, а те принципе је 1970. године прихватила и у посебној декларацији (Gudac i Đorđević 2000, 140).

Према Дедијеру, „Крајем 1954. године, Тито је, заједно с Ранковићем и Кочом Поповићем, био отишао у Индију и Бурму. Тај пут је био од великог историјског значаја” (Dedićer 1984, 554). О значају успостављања сарадње с Југославијом, говори и чињеница да је Јосип Броз -Тито био први шеф неке европске државе, који је позван да посети Индију након што је ова азијска држава стекла независност. Била је то и прва посета неког европског владара Индији која није имала колонијални призвук. О посети Броза Индији и Бурми, Драган Богетић пише: „Титова посета Индији и Бурми крајем 1954. и почетком 1955. године, државама које су већ имале разрађену и политички уобличену доктрину коегзистенције, представљала је преломан догађај за коначно дефинисање нове југословенске стратегије, али и за касније формулисање широке платформе за институционализацију мултилатералног деловања ванблоковских држава у оквиру покрета несврстаности” (Bogetić 2006, 43). Слично мишљење има и Јован Чавошки, који истиче: „Штавише, то је био историјски тренутак када је социјалистичка Југославија коначно

престала да буде сврстана земља, као што је то раније био случај са њеним учешћем у совјетском блоку, или полусврстана земља, када говоримо о њеној блиској сарадњи са САД и НАТО-ом почетком 1950-их, већ је тада постала аутентично несврстана земља, у потпуности посвећена ванблоковској политици и приоритетној сарадњи са свим, како је тада било популарно говорити, неангажованим земљама у свету, а првенствено са онима у Азији, а потом и Африци” (Čavoški 2023, 217–218).

У том смислу, посебну пажњу је изазвао говор југословенског председника Тита у индијском парламенту, 21. децембра 1954. године. Указујући на сличност принципа спољне политике Југославије и Индије, Броз је говорио о начелу мирољубиве коегзистенције, о блоковској подели света и важности неприступања ниједном од два блока у међународним односима, али је изразио и потребу за координисаним деловањем у спољној политици Југославије и новооснованих земаља Азије и Африке. Према његовом мишљењу, постоје „четири основна негативна елемента који су узрочници свих оних зала због којих данас човјечанство страхује и брине, а који данас изгледају свим напредним људима не само непотребни већ и апсурдни. То су: прво, неједнакост међу државама и народима; друго, мијешање у унутрашњи живот других, при чему су они који се мијешају најчешће или скоро увијек баш велике и најразвијеније државе; треће, појела свијета на интересне сфере и блокове; и четврто, колонијализам. Док та четири елемента не буду елиминисана из праксе у међународним односима, дотле човјечанство неће бити слободно од страха за своју судбину” (Bogetić 2006, 44).

Приликом посете Индији, председник Југославије је свечано дочекиван у свим местима у које је дошао (Њу Делхи, Шимла, Лакноу, Бомбај, Калкута, Мадрас, Мајсор), приликом чега су организовани масовни скупови. Међутим, Брозова тежња за успостављањем чвршћих односа заснованих на начелима мирољубиве коегзистенције наишла је на уздржан став индијских домаћина, који су сматрали да је природно да се њихова земља повезује с другим државама на азијском континенту, а не да се опредељује за остваривање присних политичких, економских, војних и културних облика сарадње с удаљеним европским земљама.

Док се у државама које су тек стекле независност није с одобравањем гледало на успостављање веза са западним државама, односно некадашњим колонијалним силама, с друге стране, није постојала резервисаност ка настанку значајнијих односа економске, политичке и војне сарадње са Совјетским Савезом и Народном Републиком Кином.

Зато је пред Југославијом стајао задатак приближавања нових азијских и афричких држава позицијама мирољубиве коегзистенције, према којима се није требало одређивати ни за један од два постојећа политичка, војна и економска блока.

На другој страни, Тито је на директно питање Нехруа објашњавао и разлоге оснивања, природу савеза и учешће његове земље у Балканском пакту, који је Југославија основала с Грчком и Турском. Како су Грчка и Турска биле чланице НАТО, требало је појаснити и однос Југославије према западној војној алијанси. Броз је још приликом посете председавајуће Генералне скупштине Уједињених нација и Нехруове сестре, Виђаје Лакшми Пандит, Брионима, током ког је она упутила лични позив југословенском председнику да посети Индију, говорио о Балканском пакту „правдајући га тако југословенским безбедносним интересима и насушним потребама да се стабилизује ситуација у региону” (Čavoški 2023, 226). Дакле, Титово објашњење је било да је карактер овог савеза био одбрамбени, а не агресивни.

Ипак, треба нагласити да ни Индија, ни Југославија нису дословно примењивале политику несарадње с неким од два супротстављена војно-политичка блока. Док се Југославија након Резолуције Информбироа из 1948. године приближила Западу, Индија је имала интензивну политичку и економску сарадњу са СССР-ом (Bogetić 2006, 158).

Октобра 1954. године успостављени су дипломатски односи између Југославије и Кине, што је допринело побољшању угледа југословенске државе у азијским земљама које је Броз намеравао да посети. Титова посета Индији и Бурми, која је непосредно уследила, утицала је на промовисање ванблоковског одређења држава насталих кроз деколонизацијске процесе на подручју Африке и Азије, али и на указивање могућности настанка и развијања читавог низа економских, финансијских, трговинских, политичких, војних и културних облика сарадње. Западне силе су на посету југословенског председника Индији и Бурми гледале у светлу побољшавања односа Југославије и Совјетског Савеза која је удаљавала тек основане државе од западних земаља, али је утицала и на слабљење њихових политичких, економских и културних веза с бившим колонизаторима. Дистанцирање азијских и афричких земаља од дојучерашњих колонијалних сила подразумевало је и слабљење одбрамбене моћи војног савеза западних држава, НАТО пакта. Тако ниједан од два супротстављена блока није гледао благонаклоно на политику несврставања. Према Богетићу, „Блоковска логика није дозвољавала афирмативно третирање несврстане политике, али бар су

створени услови за њено уважавање као респектабилне међународне опције” (Bogetić 2006, 52).

Ванблоковска политика није била садржана у неутралном ставу групе држава која је имала регионални карактер¹ како је то заступао индонежански председник Сукарно, већ је подразумевала универзалну и активну политику неприступања ниједном војном, политичком и економском блоку. Према Штрпцу, „У универсализму међународног заједништва и у оквирима ОУН утврђеног међународног легитимитета народи низа земаља су видели најсигурнији ослонац и гаранцију своје независности и могућности равноправног суделовања у међународном животу” (Štrbac 1988, 103). У том смислу, тадашњи Генерални секретар Председника републике Јосипа Броза, Богдан Црнобрња, говорио је о Титовом схватању идеје универзалности и несврстаности у периоду одржавања Београдске конференције, 1961. године: „Полазећи од тога да неангажованост није никаква тактика, ни привремено стање, него објективна нужда савременог свијета, изграђивана је наша линија на конференцији. Не треба нације сврставати у добре и зле (црно и бијело). На неангажованост не треба гледати као на неки регионални покрет. Треба се борити за њезин што универзалнији карактер, при томе треба посебно водити рачуна о јачању сарадње између ванблоковских земаља. Присталица ванблоковске политике има свуда. Ми их не требамо одбацивати, напротив учинити све да их буде што више. Треба радити тако да нове државе, које ће сутра добити независност, што лакше усвоје ванблоковску политику. Ми их у томе морамо помагати” (Crnobrnja 2016, 86).

¹ Неспорно је да су постојали регионални утицаји на Покрет несврстаних. Према Дамиан, „При разматрању регионалних утицаја на политику и покрет несврстаности, посебно оних који се преламају кроз регионалне институције, мисли се на везе не само са становишта генезе те две појаве у савременим међународним односима, већ и на оне које се налазе у сфери њихових заједничких интереса и циљева (који могу бити идентични, само се делимично поклапати, или се могу подударати), затим на везе у сфери разраде њихових политичких платформи, као и у области њихових конкретних активности” (Damian 1988, 215).

САРАДЊА ЈУГОСЛАВИЈЕ И ИНДИЈЕ НАКОН 1954. ГОДИНЕ

После Титове посете Индији 1954, већ наредне године у посету Југославији је стигао Нехру. На крају ове посете, на Брионима је 6. јуна потписана заједничка изјава, у којој су се две стране сагласиле да се у међународној политици већ руководе истим принципима, а Југославија и Индија су наставиле и да усаглашавају мишљења о значајним питањима у спољнополитичким односима, што се посебно видело кроз деловање у оквиру Организације уједињених нација.

Председник индијске Владе Џавахарлал Нехру је јула 1956. године поново посетио Југославију и на Брионима је с председником Југославије Јосипом Брозом - Титом и египатским председником Гамалом Абделом Насером одржао састанке, на којима се разговарало о најважнијим питањима међународне политике. Као резултат тих разговора, усвојен је заједнички документ, познатији под називом Брионска декларација. Према Богетићу, „У домаћој и страној литератури тај састанак је означен као историјска прекретница и кључни догађај у склопу иницијатива ванблоковских држава за стварање покрета несврстаности. При томе се полазило од чињенице да је реч о првом састанку тројице будућих лидера покрета несврстаности, на коме је усвојен први мултилатерални документ несврстаних” (Bogetić 2006, 159).

Међутим, први међународни догађај који је ставио на пробу југословенско-индијске односе била су дешавања у Мађарској 1956. године, односно такозвана Мађарска револуција, која је трајала од 23. октобра до 10. новембра наведене године, а коју су совјетске војне снаге брутално угушиле. Према Трипковићу, „Мада Тито и Југославија нису директно оптуживани, совјетски лидери су сматрали да део ‘кривике’ за политичка кретања у овим земљама лежи и на ‘југословенском примеру’. Процењено је да је потребно однос према Титу и југословенској партији поставити ‘на право место’, тако да је, осим поруке изречене на састанку са представницима земаља социјалистичког блока, Президијум КПСС почетком јула упутио тајно писмо партијском чланству у вези са разговорима делегација СССР-а и ФНРЈ. У писму је наведено да и даље у многим идеолошким питањима постоје разлике између две партије, које проистичу из заблуда југословенских комуниста и економске зависности Југославије од Запада” (Tripković 2013, 34). Догађаји из Мађарске тако су поново заострили односе између Југославије и Совјетског Савеза, што је утицало и на уздржан став Индије како према дешавањима у Мађарској,

тако и у односу на југословенске погледе о мађарској револуцији, плашећи се да би одступањем од неутралних ставова могли да погоршају односе са СССР-ом.

Према Трипковићу, „У лето 1956. идеолошке разлике између Београда и Москве биле су све израженије и видљивије, као и незадовољство совјетске стране због неуспеха у настојањима да Тита више веже за социјалистички блок и неутралисања југословенског примера у очима земаља социјалистичког лагера” (Tripković 2013, 36). Зато погоршање односа Југославије са Совјетским Савезом није само у Индији праћено с великим интересовањем, већ су и друге државе на подручју Азије и Африке с посебном пажњом пратиле новонастале прилике између две социјалистичке државе. Како би избегао различите интерпретације које су се већ појављивале у јавности тих земаља, председник Тито је од децембра 1958. до марта 1959. године посетио седам азијских и афричких држава, које нису припадале ниједном од два блока – Индонезију, Бурму, Цејлон, Судан, Индију, Етиопију и Египат. У свим тим земљама разговарао је с шефовима држава или Влада о три групе питања: о унутрашњим питањима држава домаћина, о актуелним међународним питањима и унапређењу билатералних односа (Bogetić 2006, 314).

Броз је у посети Индији провео шест дана, од 13. до 18. јануара 1959. године. У том периоду два дана је био у посети Њу Делхију и том приликом је обавио два разговора с Нехруом. Током тих разговора Нехру је Титу постављао читав низ питања из области међународне политике, на која је југословенски председник стрпљиво одговарао. Обе стране су се сложиле да Кина проводи хегемонистичку политику, која ће да произведе заоштравање односа са Совјетским Савезом, али нису изразиле слагање по питању Насерових тежњи за уједињењем с Ираком у којима је индијски председник видео потенцијални извор регионалних нестабилности. До размимоилажења је дошло и око такозване берлинске кризе, јер Индија није делила југословенске ставове у погледу подршке Совјетима који су дали ултиматум западним савезницима да ће Источној Немачкој предати приступне путеве Западном Берлину уколико у року од шест месеци не прогласе Берлин „слободним градом” (Bogetić 2006, 322–324).

Приметно је да је Нехру током Брозове посете показивао уздржаност у вези с питањима која су могла да доведу до настанка регионалних сукоба. Југословенски председник је и приликом посете другим индијским градовима, Хајдерабаду, Мадуре и Мадрасу, имао незваничне контакте с индијским руководиоцима.

УСПОСТАВЉАЊЕ ЕКОНОМСКЕ САРАДЊЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ И ИНДИЈЕ

Након Титове посете Индији и Бурми, с краја 1954. и почетка 1955. године, интензивира се економска сарадња. Приступ азијским и афричким тржиштима омогућавао је Југославији продају индустријских производа који не би могли лако да се пласирају на захтевним тржиштима западних земаља, где је постојала већа конкуренција, а и трговина путем клиринга смањивала је одлив девиза из земље.

Први уговор између Индије и Југославије потписан је 29. децембра 1948. године, али су постојале значајне тешкоће у његовој примени. Нов трговински уговор је потписан четири године касније, 24. јула 1953. године. Међутим, прекретница у развоју трговинских односа Индије и Југославије настала је 1956. године, када се извоз у Индију повећао чак 15 пута, односно с 254.000 порастао је на 3.875.593 долара, док се увоз из Индије увећао више него двоструко – са 384.000 на 898.000 долара (Bogetić 2006, 162). Док су се из Југославије у Индију извозили челик, индустријске шине, челични лимови, електролитни цинк, алуминијумске шипке, више од 90 процената увоза из Индије у Југославију чинила је руда гвожђа (Bogetić 2006, 163). Успостављена је и директна пловидба из југословенских до индијских лука, а 31. марта 1956. потписан је нови трговински уговор, који је требало да важи до 1960. године (Bogetić 2006, 162).

Ипак, у трговинским односима између Југославије и Индије постојала су два проблема. Први се тицао великог дисбаланса између извоза и увоза, јер се југословенски увоз из Индије покривао тек петину извоза из Југославије у ову азијску земљу. Друго, постојала је и неадекватна структура извоза. Експорт готових производа машиноградње и електроиндустрије, за које југословенска привреда није могла да нађе купце на западном тржишту, се 1957. године увећао 15 пута, али је и даље остао релативно мали. И укупан југословенски извоз у Индију се током поменуте 1957. године увећао и то за 11 процената, тако да је износио 4.306.556 милиона долара (Bogetić 2006, 163–164). Прерађени индустријски производи обухватили су 85 одсто извоза из Југославије у Индију, а у индијском извозу у Југославију чак 96 процената чиниле су гвоздене и манганове руде (Bogetić 2006, 164).

Међутим, с обзиром да је постојала велика диспропорција између југословенског извоза у Индију и увоза из Индије у Југославију, индијска страна није могла више да плаћа робу у британским фунтама, о чему је

обавестила југословенску привредну делегацију која је у септембру 1957. године посетила Индију. Како је од почетка 1958. године индијска страна артикле увезене из Југославије почела да плаћа у рупијима, требало је направити уравнотежен систем трговине тако што би се смањио извоз из Југославије у Индију оних производа које је било могуће продати у иностранству за доларе, али и увећао број производа који су из Индије могли да се увезу у Југославију, у које су се убрајали кафа, чај, шећер, зачини и кожа.

Ипак, и поред значајног увећања обима трговинске сарадње с несврстаним земљама, најзначајнији трговински партнери Југославије су остале европске државе и Сједињене Америчке Државе. Тако је у целом периоду постојања Покрета несврстаних удео држава Европе и САД износио 78 процената, а учешће земаља у развоју било је свега 20 одсто (Bogetić 2013, 37). С друге стране, 1962. године земље у развоју извозиле су у развијене државе чак 71,5 одсто свог целокупног извоза, 22% извоза одлазило је у друге земље у развоју, а свега 4,4 процената извожено је у државе Источне Европе (Stanovnik 1988, 313).

ЗАКЉУЧАК

Сарадња Југославије и Индије настала је у периоду након завршетка Другог светског рата, када су се обе земље налазиле у специфичном међународном положају. Док је Југославија по завршетку ратних дејстава припала источном, комунистичком блоку, Резолуција Информбироа од 28. јуна 1948. године одвојила је социјалистичку Југославију од „прве земље социјализма”, Совјетског Савеза, што је проузроковало и престанак свих економских, политичких и војних односа како са Совјетима, тако и с другим државама социјалистичког лагера.

Ако је Индија тек ступила у међународне односе трудећи се да се не придружи нити војно-политичком блоку окупљеном око Сједињених Америчких Држава и НАТО, нити Совјетском Савезу и Варшавском пакту, није јој било у интересу ни да се с њима конфротира. Насупрот Индији, изласком из совјетског блока Југославија је 1953. године формирала Балкански пакт заједно с Грчком и Турском, које су биле чланице северноатлантске алијансе. Управо због чланства Грчке и Турске у НАТО, Тито је Нехруу објашњавао природу тог савеза као одбрамбеног, а не војне силе која је усмерена ка освајању других земаља.

Значај сарадње Југославије и Индије педесетих година XX века произилазио је и из чињенице да је Југославија била једина европска

држава која је водила политику несврстаности, а Индија је имала највећи број становника међу државама које су касније основале Покрет несврстаних.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Bogetić, Dragan. 2006. *Nova strategija spoljne politike Jugoslavije: 1956–1961*. Beograd: Institut za savremenu istoriju.
- Bogetić, Dragan, 2013. „Jugoslavija i Pokret nesvrstanih.” U *Neutralnost u XXI veku: pouke za Srbiju*, ur. Igor Novaković, 33–37. Beograd: ISAC Fond, Centar za međunarodne i bezbednosne poslove.
- Crnobrnja, Bogdan. 2016. *Neočekivana promjena: kako je stvoren Pokret nesvrstanih: dnevnički zapisi Bogdana Crnobrnje iz 1961. godine*. Beograd: Muzej istorije Jugoslavije, Stanko Crnobrnja.
- Čavoški, Jovan, 2023. „Azijska karta za nesvrstani svet: Titovo putovanje u Indiju i Burmu i njegov globalni značaj (1954–1955).” U *Novi horizonti spoljne politike Jugoslavije: Balkan, Evropa i svet*, ur. Jovan Čavoški i Aleksandar V. Miletić, 217–255. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije.
- Gudac, Žarko, i Miroslav Đorđević. 2000. *Politička istorija XIX i XX veka: svetska i nacionalna*. Beograd: Fakultet političkih nauka.
- Damian, Ana, 1988. „Regionalizam i nesvrstanost.” U *Tito-nesvrstanost-savremenost*, ur. Bojana Tadić i Vladimir Falatov, 215–220. Beograd: Memorijalni centar „Josip Broz Tito”.
- Dedijer, Vladimir. 1984. *Novi prilozi za biografiju Josipa Broza Tita (1945–1955)*, treći tom. Beograd: Izdavačka radna organizacija „Rad”.
- Jovanović, Jadranka. 1990. *Jugoslavija i Savet bezbednosti Organizacije ujedinjenih nacija: 1945–1985*. Beograd: Institut za savremenu istoriju.
- Jovanović, Jadranka. 1985. *Jugoslavija u Ujedinjenim nacijama: 1954–1953*. Beograd: Institut za savremenu istoriju.
- Stanovnik, Janez, 1988. „Ekonomska strategija nesvrstanosti (koreni, ciljevi, dileme).” U *Tito-nesvrstanost-savremenost*, ur. Bojana Tadić i Vladimir Falatov, 297–315. Beograd: Memorijalni centar „Josip Broz Tito”.
- Štrbac, Čedomir, 1988. „Koegzistencija, nesvrstanost – univerzalizam međunarodnog zajedništva.” U *Tito-nesvrstanost-savremenost*, ur. Bojana Tadić i Vladimir Falatov, 100–113. Beograd: Memorijalni centar „Josip Broz Tito”.
- Tripković, Đoko. 2013. *Jugoslavija – SSSR: 1956–1971*. Beograd: Institut za savremenu istoriju.

Predrag Terzić*

Institute for Political Studies, Belgrade

Stefan Ančev**

Faculty of History, University of Veliko Tarnovo "St. Cyril and St. Methodius", Sofia

YUGOSLAVIA-INDIA DIPLOMATIC RELATIONS IN THE 1950s***

Resume

Yugoslavia and India established bilateral relations following India's independence. Formal diplomatic ties were initiated on December 5, 1948, though India appointed its first ambassador to Yugoslavia in 1954. In 1950 and 1951, both nations, along with Ecuador, served as non-permanent members of the United Nations Security Council. During this time, Yugoslavia and India aligned on various international matters, fostering the foundation for stronger political cooperation. Yugoslavia's non-alignment policy developed as a strategic response to geopolitical challenges, notably its split from the Soviet Union following the 1948 Cominform Resolution and its lack of extensive engagement with Western powers. In formulating its foreign policy doctrine, Yugoslavia was inspired by India's independence movement, one of the most influential global anti-colonial struggles. A pivotal moment in Yugoslav-Indian relations was Tito's official visit to India and Burma in late 1954 and early 1955. This visit, which marked the first time a European head of state traveled to India following its independence, underscored the growing importance of bilateral ties. The following year, Indian Prime Minister Jawaharlal Nehru reciprocated with an official visit to Yugoslavia. Nehru returned to Yugoslavia in July 1956, where, alongside President Tito and Egyptian President Gamal Abdel Nasser, he participated in discussions

* E-mail: predrag.terzic@ips.bg.ac.rs; ORCID: 0000-0003-3896-6217

** E-mail: stivanch@yandex.ru; ORCID: 0009-0007-6897-8979

*** This paper was written within the research activity of the Institute for Political Studies, funded by the Ministry of Science, Technological Development and Innovation of the Republic of Serbia.

on the Brijuni Islands, culminating in the adoption of the Brijuni Declaration—one of the foundational documents of the Non-Aligned Movement. The policy of non-alignment, as envisioned by Yugoslavia and India, sought to promote an independent and active role in international affairs, rejecting alignment with any military, political, or economic bloc. However, the Hungarian Revolution of 1956 posed the first significant test to Yugoslav-Indian relations, revealing differences in their approaches to Cold War dynamics. Beyond political cooperation, economic ties between Yugoslavia and India expanded significantly after Tito visited the subcontinent. Despite this intensification, trade relations remained imbalanced, with Yugoslav exports to India surpassing imports from India.

Keywords: Yugoslavia, India, Josip Broz Tito, Jawaharlal Nehru, non-aligned policy, Non-Aligned Movement, active neutrality, peaceful coexistence, Security Council, United Nations

* Овај рукопис је примљен 31. маја 2025. године, а прихваћен на састанку редакције 20. августа 2025. године.